

А.М. Байназаров
СТРУКТУРА І СОДЕРЖАННЯ АТЛАСА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА УКРАЇНИ

В статті освітлена методика проектування картографічних произведень освітального комплексу України. Обобщены результаты анализа изданных картографических произведений образовательной тематики, сделан краткий обзор истории образовательного комплекса Украины. Представлены результаты исследований структуры и территориальной организации образовательного комплекса Украины как объекта картографирования, охарактеризовано его современное состояние и очерчены перспективы развития. Разработана концепция атласа образовательного комплекса Украины, его структура, перечень и содержание карт.

Ключевые слова: освітальний комплекс, картографування, концепція атласа.

УДК 911.3

Л.Г. Баранова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ
ГОСПОДАРЬСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ**

Наведено системи методів, які використовуються при дослідженні структурної перебудови господарського комплексу регіону, – методи загальнонаукові (системний підхід, статистичний, абстрактно-логічний, літературний, історичний, структурний аналіз) та спеціальні (картографічний, просторовий аналіз, балансовий), які розкривають і дають повну інформацію про рівень розвитку господарства даного регіону.

Ключеві слова: господарський комплекс, ринкові перетворення, структурна перебудова, спеціальні та загальнонаукові методи.

L. Baranova

**METHODS OF RESEARCH THE STRUCTURAL REORGANISATION OF AN
ECONOMIC COMPLEX OF THE REGION**

The following system of methods used to study the restructuring of the economic complex of the region - general scientific methods (systematic approach, statistical, abstract-logical, literary, historical, structural analysis) and special methods (mapping, spatial analysis, balance sheet), which open and provide full information about the level of the economy from this region.

Keywords: economic complex, transformations of markets, structural reorganization, special and general scientific methods.

Вступ, вихідні передумови. Суспільно-географічне дослідження структурної перебудови господарського комплексу регіону повинно базуватися на використанні системи методів. Можна виділити основні групи методів дослідження: загальнонаукові та спеціальні. Загальнонаукові методи дозволяють проникнути в суть процесів, явищ та об'єктів у цілому. Серед загальнонаукових методів найбільш уживаними є системний підхід, структурний аналіз і синтез, районування, картографування, статистико-економічний, математико-географічного моделювання, балансовий і нормативний [1].

© Л. Г. Баранова

Використанню методів дослідження приділяється значна увага [2 - 8]. Однак, не описані методи, які придатні для дослідження структурної перебудови господарства.

Метою даної статті є висвітлення системи методів, які використовуються для дослідження структурної перебудови господарського комплексу регіону.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження головна увага приділяється *системному підходу*, який охоплює сукупність існуючих методів і прийомів, що використовуються для досягнення певної мети – створення взаємопов’язаної системи понять і методів, які є основою теоретико-методологічних досліджень. Він базується на розгляді господарського комплексу регіону як складної системи. Трансформація господарства – процес довготривалий, багатофакторний, багатофункціональний. Системний підхід до управління трансформацією господарського комплексу передбачає: 1) визначення мети трансформації комплексу та її структурування на основі дослідження господарського комплексу, яке спрямоване на виявлення та узгодження проблем його трансформації і проблем розвитку держав у цілому; 2) виявлення можливих напрямів розвитку за допомогою методу структурного моделювання процесів досягнення цілей; 3) виявлення прямих та побічних результатів реалізації напрямів трансформації у конкретних умовах навколишнього економічного, соціального і природного середовища та розробку критеріїв їх оцінки; 4) оцінку відповідності виявлених результатів поставленим цілям та оцінку очікуваної інтегрованої ефективності (економічної, соціальної та екологічної) кожного можливого напрямку трансформації; 5) порівняння можливих напрямів розвитку за очікуваною інтегрованою ефективністю, вибір найкращого та розробку стратегічної програми дій; 6) здійснення корегуючих процедур у процесі реалізації програми дій за допомогою механізму зворотного зв’язку, який передбачає виявлення, аналіз та оцінювання проміжних результатів трансформації. Лише такий підхід дозволяє при розгляді певних частин та виконанні окремих дій не випускати з поля зору загального процесу досягнення кінцевої мети та забезпечує прогностованість розвитку подій. Тому розробка теоретико-методологічного обґрунтування трансформації та формування господарського комплексу на засадах сталого (збалансованого) розвитку потребує застосування тих наукових підходів, в основі яких лежить принцип системності. Провідне місце серед них займає суспільно-географічний підхід, перевагами якого є комплексність, системність та регіональна цілісність.

При переході до відносин ринкового типу в господарському комплексі необхідне поглиблене вивчення, дослідження територіальної організації регіональних особливостей структурної перебудови. На основі системного підходу застосовується *метод структурного аналізу*, за допомогою якого всебічно вивчається об’єкт дослідження - господарський комплекс із домінуванням територіального і функціонального аспектів у ринкових умовах – як цілісність і складне структурне утворення.

При дослідженні розвитку структурної перебудови в господарському комплексі використовується також *статистичний метод*. Його застосу-

вання означає збирання і одержання первинних статистичних даних з використанням статистичних збірників та іншої статистичної інформації. Також проводиться опрацювання цих даних, їх узагальнення, аналіз відповідно до мети дослідження. За допомогою цього методу можна виявити динаміку розвитку процесу.

Літературний метод передбачає детальне вивчення спеціальної суспільно-географічної літератури з питань структурної перебудови господарства. *Історичний метод* застосовується у тісному поєднанні з аналізом просторових аспектів соціально-економічного розвитку. Значення історико-економічного розвитку господарського комплексу минулого необхідно для розуміння сучасного стану його функціонування, а також для прогнозу їх змін в регіоні.

Метод аналізу передбачає розчленування господарського комплексу на складові частини з метою їх самостійного розгляду. Використовуються два різні аналізи: макроекономічний і мікроекономічний. Рівень макроекономічного аналізу стосується господарського комплексу в цілому. Мікроекономічний аналіз передбачає конкретний аналіз об'єктів господарського комплексу.

Важливим при дослідженні територіальної організації розвитку регіональних особливостей ринкових трансформацій господарського комплексу є *картографічний метод*. Цей метод дає можливість нанести на карту множини об'єктів господарського комплексу, показати їх взаємне розташування і взаємозв'язки. Він використовується на всіх стадіях досліджень – від збирання даних до розробки нових наукових матеріалів. Особливостями використання картографічного методу при дослідженні суспільно-географічних основ ринкових перетворень у господарському комплексі регіону є першочергове визначення ієрархічних рівнів об'єкта картографування.

Господарство будь-якого регіону можна розглядати з двох точок зору. Перша визначається географічним положенням, яке впливає на особливості розвитку господарства, на формування соціально-економічних зв'язків з іншими регіонами. Друга точка зору передбачає розгляд території регіону як окремого утворення зі специфічними властивостями щодо природних і соціально-географічних умов. Тому картографічне дослідження окремого регіону можна впровадити у двох напрямках. При врахуванні першої точки зору картографічне дослідження проводиться на більш високому ієрархічному територіальному рівні. Наприклад, картографічне дослідження регіону слід проводити, враховуючи особливості території України. Дане дослідження стосується розгляду господарського комплексу регіону як окремого, специфічного утворення і передбачає картографічне моделювання його особливостей, але звичайно з урахуванням зв'язків з оточуючими регіонами. Уявляючи таким чином проблему, яка закладена в основу теми даного дослідження, необхідно звернутись до можливостей картографічного методу, який може гарантувати отримання певних теоретичних узагальнень та бути основою практичних рішень. Особливістю застосування картографічного методу дослідження ринкових перетворень є поетапність вивчення цих перетворень. Дослідження починається вже на першому етапі, тобто при зборі, вивченні, систематизації інформації (відомчої, загально-державної,

приватної), проектуванні серії карт, визначенні головних показників картографування і створенні самих карт. Зміст другого етапу полягає у застосуванні готових карт для аналізу суті ринкових перетворень у господарському комплексі регіону порівняно з доринковими відносинами, їх ефективність, перспективу соціально-економічного розвитку.

З картографічним методом тісно пов'язаний *просторовий аналіз*, що вивчає всю сукупність факторів регіонального розвитку з метою пізнання загальних закономірностей розміщення продуктивних сил (або окремих їх компонентів) для підготовки територіального плану розвитку господарства.

Найдієвішим є *балансовий метод* прогнозування і планування, що координує і взаємно пов'язує всі завдання розвитку господарського комплексу і найдоцільнішим способом підтримує певні пропорції. Балансовий метод – сукупність прийомів, що використовуються в аналізі та плануванні для досягнення рівноваги в господарському комплексі в цілому й у сферах виробничого та особистого споживання на підставі відповідності величини ресурсів та їх використання за призначенням. Суть його полягає у застосуванні системи показників і розрахунків, що пов'язують потреби держави чи господарства з наявними ресурсами. За допомогою системи балансів загалом по господарському комплексу є змога узгоджувати матеріально-речовинні і вартісні пропорції, зростання доходів населення із зростанням виробництва продукції, платних послуг населення. Також для аналізу, прогнозування і планування розвитку динамічних систем з установленими потоками ресурсів і продукції («затрати-випуск», «виробництво-споживання», «ввіз-вивіз», у загальному вигляді – «прибуток – витрати») і з детермінованими залежностями між прибутковими і витратними частинами. Тобто під балансовими методами розуміють сукупність математичних прийомів, що дозволяють дослідити і прогнозувати динаміку розвитку складних систем шляхом кількісного співставлення вхідних і вихідних потоків речовини при взаємодії системи з оточуючим середовищем. Використання балансового методу забезпечує дотримання внутрішньо виробничих, внутрішньо галузевих, міжгалузевих, внутрішньо районних, міжрайонних, загальнодержавних і міждержавних пропорцій.

Метод експерименту полягає в проведенні структурних перетворень у природокористуванні господарського комплексу (екологічні штрафи, платежі, маркетинг і аудит тощо). *Абстрактно-логічний метод* означає узагальнення сутності суспільно-географічних основ ринкових перетворень у господарському комплексі регіону та застосовується для обґрунтування висновків. *Наукова систематизація* має велике значення як в теорії, так і в практиці суспільно-географічних досліджень регіонального господарського комплексу. Вона дозволяє прослідкувати у досліджуваних явищах певний порядок, підсумовувати знання господарського комплексу як суспільно-економіко-екологічної системи, дає можливість швидше виявити її внутрішні особливості.

Висновки. Кожен із названих методів розкриває певну гаму відтінків, що характеризують господарський комплекс регіону, а також дають повну картину про рівень його розвитку.

Рецензент – кандидат географічних наук, професор А.М. Молочко

Література:

1. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної і соціальної географії. – К.: Либідь, 1997.
2. *Застосування статистичних методів: Регіональні аспекти / М. Долішній (ред.).*- Львів, 1999. – 272 с.
3. *Изард У.* Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. – М.: Прогресс, 1966. – 660 с.
4. *Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. – К.: Знання, 2000. – 204 с.
5. *Саушкин Ю.Г.* Экономическая география: история, теория, методы, практика. – М.: Мысль, 1973. – 559 с.
6. *Тойн П., Ньюби П.* Методы географических исследований. Вып.1. Экономическая география. – М.: Прогресс, 1977. – 371 с.
7. *Топчієв О.Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: Навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
8. *Шаблій О.І.* Математичні методи в соціально-економічній географії: Навч. вид. - Львів: Світ, 1994. – 304 с.

Л.Г. Баранова

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРУКТУРНОЙ ПЕРЕСТРОЙКИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА

Приведены системы методов, которые используются в исследовании структурной перестройки хозяйственного комплекса региона, - методы общенаучные (системный подход, статистический, абстрактно-логический, литературный, исторический, структурный анализ) и специальные (картографический, пространственный анализ, балансовый), которые раскрывают и дают полную информацию об уровне развития хозяйства данного региона.

Ключевые слова: хозяйственный комплекс, рыночные преобразования, структурная перестройка, специальные и общенаучные методы.

УДК911.3+528.9

О.В. Барладін, О.Ю. Скляр, О.Л. Речич

Інститут передових технологій, м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ШКІЛЬНО-СТУДЕНТСЬКОЇ ГЕОІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО АТЛАСУ М. ХАРКОВА

Розглянуто основні засади реалізації шкільно-студентської геоінформаційної системи на основі мультимедійного атласу м. Харкова, обґрунтовано функціональні можливості програмного продукту для використання у якості навчального програмного продукту. Можливість створення власних карт, роботи з векторними та растровими форматами, GPS-приладами створює широкі функціональні можливості із забезпечення навчального процесу школярів і студентів, вирішенню геоінформаційних завдань під час практик, експедицій, екскурсій.

Ключові слова: електронний атлас, ГІС-освіта, шкільно-студентська геоінформаційна система.

© О. В. Барладін, О. Ю. Скляр, О. Л. Речич